

FELTARBEID I AGADIR, MAROKKO

Arbeidslelse i en turistmetropol;

overlevelsesstrategier blant berbere og arabere i uformell sektor

TEMA/PROBLEMSTILLING/EMPIRISK FELT:

Prosjektets tema er arbeidsloshet, og feltets målgruppe er arbeidshvase mennesker i Agadir, samt deres familier og sosiale relasjoner forøvrig. Marokkos innbyggertall oversteg 30 millioner i 2000, hvorav halvparten er under 25 år. Mange av disse tilhører en "generasjon uten fremtid" i henhold til et utbredt syn i Marokko; tilsynelatende representanter for mer eller mindre avmektige aktører i den tredje verden. I likhet med så mange mennesker i Afrika og andre deler av verden er de blitt urbanisert i løpet av et svært kort tidsrom. Fra å tilhøre et ruralt landsbysamfunn har mange svært godt tilpasset seg en langt mer kompleks livssituasjon i storbyen Agadir.

Arbeidsloshet i Marokko er offisielt tallfestet til 15 % (2002). Ved tilfeldig å spørre folk i Agadir angis imidlertid langt høyere tall som sannsynliggjør at 30-40 % av den mannlige befolkningen er uten fast arbeid eller annen form for stabil inntekt. Regner vi med kvinner, som ikke gjøres i Marokko, er ledigheten selvsagt tilsvarende høyere. Blant begge kjønn finnes en stor andel unge utablerte mellom 18 og 30 år, med eller uten utdannelse. Uten mulighet for arbeid forsøker mange av disse å skaffe seg levebrød i en svært uoversiktlig og uformell økonomisk sektor, og som vil utgjøre mitt arbeidsfelt.

I følge Verdensbanken lever ca. 4 millioner mennesker i Marokko under fattigdomsgrensen. Et offentlig sosialt støtteapparat, f.eks. arbeidsledighetsstrygd finnes ikke. Hvordan er fattige arbeidsløse uten formell inntekt i stand til å overleve? Og på hvilken måte overlever de? Det er på det rene at mange er uten fast tak over hodet i en overbefolket by som Agadir, hvor både mat og bus er regnet som dyrere enn f.eks. i Marakech og Fez.

En offentlig arbeidsformidling finnes heller ikke i Marokko. Formidling av korttidsjobber skjer gjerne på "laglige" steder, f.eks. ved en stor rundkjøring hvor folk møter opp om morgenen i håp om å bli plukket opp i bil for å utføre jobber for en eller annen arbeidsgiver som måtte trenge arbeidskraft. All søknad om fast arbeid foregår ellers direkte til arbeidsgiver, en ofte svært ydmykende prosess med kopi av ens identitets- og andre papirer. I det enna feudalstrukturerede Marokko er faste stillinger enten nedarvet eller til salgs. Dette gjelder også i politi- og militærvesen hvor unge står i kø for å veives. Enhver som klarer å skaffe midler nok, kan i mange tilfelle kjøpe seg en arbeidsplass, eventuelt lærer- eller skoleplass, men for de langt fleste til en utopisk sum penger. For å oppnå en lærerplass, må man i dag som oftest være villig til å arbeide fulltid gratis med en tjenesteattest som eneste lønnsforretning. Problemet for veldig mange arbeidende er at transporten til arbeidsstedet er lang og dyr i forhold til lav eller ingen inntekt, slik at vinningen ofte går opp i spinningen.

Ved å undersøke de økonomiske og sosiale livsbetingelsene til et bestemt utvalg informanter ønsker jeg å undersøke hvilke alternative, såkalt "uformelle" strategier for overlevelse som tvinger seg fram blant aktører uten utdanning over elementærnivå.

Den mest synlige aktiviteten innen uformell sektor i Agadir skjer på gateplan; fra skopussing, sigarett salg, fantasifulle former for tuskhandel, prostitusjon og diverse smakriminalitet som simpelt tyveri og narkohandel. Å tilby sine tjenester som uautorisert guide, '*faux-guide*', er en vanlig interaksjonen med turister. Prostitusjon, mannlig såvel som kvinnelig, utgjør et ikke ubetydelig "marked", som dessverre antas også å inkludere barn/mindreårige? På et mer likeverdig plan finnes det få arenaer som motsetning mellom turister og befolkningen i Agadir ettersom turistområdene blir "segregert" ved politiovervaking for å unngå slike former for "trafikk".

URBANISERING

Agadir var en liten fiskeri- og eksporthavn for Sous-regionen inntil byens utvikling fikk et brudd etter jordskjelvet i 1960 da omkring 15.000 mennesker omkom, nærmere halvparten av byens innbyggere. Hele byen ble jevnet med jorden med unntak av bydelen Talborsjt, som betyr "Hoyden" og i dag utgjør "gamlebyen". Det er relativt få av dagens innbyggere som nedstammer fra selve Agadir gjennom generasjoner; de aller fleste er tilflyttede fra alle kanter av Marokko.

Marokkanske myndigheter besluttet etter jordskjelvet å gjenoppbygge Agadir som en moderne "europeisk" by som skulle romme 100.000 mennesker, og dessuten reservere hele strandsonen til turishoteller og restauranter. Dette har medført en eksplosiv vekst i håpet av de siste 20-30 år. Byen har eset ut til å sluke omkringliggende småbyer og landsbyer. Innbyggertallet er i dag godt over 700.000, og tilveksten er stadig økende idet migrasjonen til byen fortsetter.

Det som har lokket og fortsatt lokker folk til å strømme hit er håpet om å finne arbeid, først og fremst i turist- og servicenæringen, men også i fiskeindustri/canning, sementproduksjon, småindustri- og ikke minst i handelsnæringen. Og noen har tjent seg rike, i skarp kontrast til det store antall fattige. Forholdet 20:80 % blir ofte nevnt som et anslag for det generelle forholdet rike:fattige i Marokko, og dette gjelder også Agadir.

Mens 1990-årene viste en jevn oppgang, er det etter millenniumskiftet påvist en økonomisk nedgang i Marokko generelt og i Agadir spesielt. Av storstørrelse beroring for flere arbeidstakere og deres familier i Agadir er svikten i antall turister de tre siste årene. Tun* stindustrien har frem mot 2000 tegnet seg for ca. 3 mill. besøkende årlig, ca. 25 % av Marokkos totale utenlandske valutainnkøst. Turistsvikten ble merket umiddelbart etter 11. september 2001, og noen mener attentatet i Casablanca 12002 forsterket tendensen. Hoteller og restauranter har sagt opp mange ansatte, og nybygging har stagnert. Konstruksjonen av en storstilt marina for lystyachter, finansiert av saudiarabere, er det eneste synlige bruddet med den negative tendensen. Hvorvidt den vil vedvare er et åpent spørsmål, men at svikten allerede berører folk både i formell og uformell sektor er åpenbart ettersom Agadir er konstruert omkring turisme som den absolutte hovednæringen.

ARBEIDSMIGRASJON

De fleste familier i Agadir har et "*bled*", et opprinnelsessted på landet. Hvorfor vender ikke folk tilbake dit når det ikke lenger er arbeid å få i byen? Er det fordi de vant til bedre komfort i byen enn hva landsbylivet gir dem, som innlagt vann og elektrisk strøm? Det viktigste tiltak marokkanske myndigheter har gjort for å stimulere folk til å bli boende på landsbygda er å legge inn strøm i landsbyene. Kan det stanse noe av migrasjonen til byene, kanskje få noen til å vende tilbake?

Drommen om å komme seg til Europa for å skaffe seg arbeid kan synes å representere det optimale alternativet til arbeidsløshet i hjemlandet, til tross for at emigrasjon blir mer og mer utopisk i og med Schengen- samarbeid og Europol-overvakning. Arbeidsmigrasjon fra bl.a. Marokko til gulfstatene og andre oljeproduserende arabiske land ble bratt snudd under oljekrisen midt på 1980-tallet da omkring 5 millioner nord-afrikanere inkludert egyptere måtte vende hjem igjen, noe som ble forsterket under gulfkrisen i 1991. Alternativet ble på nytt å søke seg til Europa, slik generasjoner før hadde gjort det:

12002 hadde Marokko og Tyrkia den største befolkningen av tredje verdens land innenfor EU. Samme år uttrykte halvparten av arabisk ungdom et ønske om å emigrere til Vest-Europa" (Castles & Miller 2003:123)

Mangelen på realisme i forestillingen om å skape seg en fremtid i Vesten synes stor. Den mytepregede drommen om vesten kan kanskje bl.a. tillegges de mange landsmenn som nå vender nyrike tilbake. Menneskesmuglere av forskjellige slag står direkte for feilinformasjon overfor mange uopplyste marokkanere. For en familie å få en sønn etablert med jobb i vesten er ansett som en investering like "sikker som banken". Mange betaler i dag store summer for en slik transaksjon, ofte en arbeidskontrakt på svært uvisse vilkår. Vesten representerer også for unge mennesker et fritt og uavhengig liv fra tradisjon og religion som kanskje føles mer som en knugende plikt enn overbevisning? Det synes som at unge marokkanere i dag kan sies å være fanget i en generasjonskløft; en konflikt mellom de islamske andelige verdier og den vestlige verdens materielle idealer, som de møter både hos turistene og i media. Hvilken rolle spiller de globale media; tv, film, reklame og ikke minst den relativt nyvunnede adgangen til internett for denne arkadiske drommen om Vesten? I tillegg til vestlig glamour byr internett også på motet med en mer "progressiv" islam i diaspora, bl.a. Noor-bevegelsen som står i en alternativ motsetning til den tradisjonelle versjonen av islam i hjemlandet. Hvordan bl.a.

cyberspace-motet med verden utenfor påvirker unge marokkanere, er en av flere momenter jeg ønsker å ha et sideblikk til i mitt feltarbeid?

RELEVANT LITTERATUR

Jeg har lest en anseelig mengde interessant antropologisk faglitteratur fra Marokko; fra Edward Westermarcks svært tidlige etnografi via Geertz, Rosen, Gellner og Rabinow på 1960-70-tallet til Crapanzano, Dwyer og Davis på 1980-90-tallet. Langt de fleste studiene byr på innsiktsfull kunnskap om marokkansk kultur, tenkemåter og landsbyliv. Imidlertid er det svært liten empiri fra urban sammenheng i regionen, og ingen som

berorer urban fattigdom og uformell sektor spesifikt. Det nærmeste jeg kommer dette tema på det samme kontinentet er Unni Wikans "Fattigfolk i Kairo" og Keith Harts studier fra Ghana. Hart advarer imot å blande sammen "a culture of poverty" og "activity within an informal sector caused by unemployment": "By any standards most of them are poor, but then so are large numbers of wage-earners". (Hart 1973: 81) Hart ser et nasjonaløkonomisk potensiale i uformell urban inntekt, og mener at fokus på den uformelle sektoren er imperativ for å forstærke arbeidsløshet i Afrika.

Hart får støtte hos Laguerre som i sine studier fra Golden Bay-area heller ser uformell sektor som et komplementært og ofte konkurrerende "system", ikke nødvendigvis som et alternativ til formell sektor, men at det både står sentralt og periferert i forhold til dette formelle systemet: "It is my view that informality permeates every aspect of the functioning of society." (Laguerre 1993:23)

I Agadir regner jeg med å møte to hovedkategorier av informanter som beveger seg innenfor en uformell sektor: Arbeidsløse som aldri har vært i formelt arbeid, og de som er blitt arbeidsledige pga. endring i arbeidsmarkedet. Mitt hovedspørsmål uansett kategori er hvordan det er mulig å overleve uten inntekt og et offentlig sikkerhetsnett? Kan svar være å finne i aktorenes sosiale nettverk; fra storfamilien som enna er selve fundamentet i dette enna foydale samfunnet, til venner og bekjentskaper. Lawrence Rosen beskriver et innflokt system av resiprositet, betegnet ved Koran-begrepet om "*haqq*" (plikt) som gir uttrykk for hvordan personlige relasjoner er formet i Marokko, og som innebærer at ingen transaksjon mellom mennesker er uten krav om gjengjeldelse i siste instans: "For marokkanere impliserer enhver relasjon en forpliktelse. Å være forbundet ved en form for slektskap, å være ens nabo, å være kunde hos en kjøpmann i basaren, alt innebærer en bestemt forventning om en potensiell tilbakebetaling" (Rosen 1984:68). Han hevder at ideen om resiprositet er så rotfestet i kulturen at marokkanere måtte lære det europeiske ordet "favor": av latin: "favore" for å uttrykke ideen om en handling som ikke trenger gjengjeldelse.

Er det mulig i dagens urbane islamske samfunn å falle utenom enhver resiprositetssfære, ethvert sosialt sikkerhetsnett? Jeg tenker ikke minst på de mange unge som kommer fra fjerntliggende landsbyer for å friste et liv i storbyen, uten familie, bekjente og lønnet arbeid. For menn innebærer det å være fattig og ubemidlet, oftest som følge av arbeidsløshet, at giftermal, som i Marokko regnes som obligatorisk innen 30-årsalderen, blir en umulighet for mange menn. Dette berører selvsagt begge kjønn. Å føde barn utenom ekteskap er fortsatt en stor "ulykke" både for mor og barn. Ser vi konturer av en utvikling som kan være i ferd med å røkke ved en så grunnleggende sosial institusjon som ekteskap og reproduksjon?

Bourdieu's teorier om habitus, men også hans empiri fra Kabylia regner jeg som grunnleggende kunnskap for mitt feltarbeid. I relasjon til arbeidsløshet som tema vil mitt fokus også være på det emiske innholdet i begrepene *ar/sharaf*, skam/Wre og på en utbredt form for tro på skjebnen/ *maktub* (det som står skrevet):

Den rotfestede skjebnetroen hos marokkanere i alle aldre er bl.a. representert ved det ofte horte begrepet "*inch'allah*" (om Gud vil) og ogsa stadig ved a vise til *maktub*. For a overleve ma man ha *baraka*, Allahs velsignelse. I hvilken grad er denne skjebnetroen med pa a begrense personlig valgfrihet og aktors handlekraft/agency?

Tiltross for at arbeidsloshet ikke kan regnes som uvanlig, er det a were uteri daglig fast arbeid befengt med stor skam, en sosial situasjon hvor det kreves a ga med "hodet boyd" (*hani el ras*), eller spille skuespill og late som at man gar til arbeid, slik en ung arbeidsledig mann uttrykte det. Den personlige skammen som nwrmost er kollektivt pabudt blir dermed skrevet inn i kropp og sinn. Etter min egen observasjon skjer ogsa direkte former for selvskadning som brenning av hull i huden med sigaretter, for andre foregar selvpining ved ekstrem hard fysisk trening som kompensasjon for den sosiale aksepten ved fast arbeid. Et okende antall tilfeller av selvmord, kan se ut til a vxre et annet, ekstremt og relativt nytt trekk hos den unge marokkanske befolkningen, i folge uoffisielle kilder. Selvmord er en alvorlig forbrytelse innenfor islam. Gapet mellom religiose pabud/forbud og den empiriske sosiale virkeligheten kan sies a vwre like stort som spranget til a bli selvmordsbomber. Muliggjores rekruttering til terroristaktivitet i like stor grad pga. arbeidsloshet og fattigdom som pga. religios fundamentalisme?, er et legitimt sporsmal a stille i dag, i Marokko savel som i andre muslimske land.

METODE

Etter tidligere opphold i Marokko, ogsa i Agadir, kan jeg kommunisere pa et rudimentert tachelhit, skrifthast berbersprak talt av ca. 5 millioner mennesker) saint et enkelt magrebi-arabisk, som jeg na studerer den standardiserte skriftversjonen av. Verdien av a mestre arabisk er vital fordi det er det offisielle og det absolutt hegemoniske referansespraket overalt i Marokko. Bruken av arabisk dominerer i all offentlighet ved siden av fransk; i byrakerati, undervisning politikk, media og statuskultur. Mens bare arabere som er vokst opp i nrxkontakt med et berbersk miljo forstar berbersk, forstar de langt fleste berbere arabisk, sxrlig i byene. Selvom berbersk snakkes hjemme, er det ofte slik at om bare en er arabisktalende i en gruppe berbersktalende, blir arabisk brukt. Forovrig snakker jeg fransk, forstatt av mange i hele Marokko, og spansk som forstas av mange i nord.

Idet jeg utover "martial arts"/taichi kom jeg under et lengre opphold i Agadir for to ar siden i kontakt med et miljo hvor mange arbeidslose hadde sin sokning til et bestemt treningsstudio, "une salle". Det viste seg at disse i mangel av jobb valgte a bruke tideu pa a trene, og miljoet rundt "La salle" ble et sosialt motested, bl.a. en ellers navnlos kafe som gikk under betegnelsen "Cafe les chomeurs" (Arbeidslediges kafe). Mange av dem jeg ble kjent med her ønsket a kommunisere med meg pa engelsk heller enn fransk. Begrunnelsen var a fa muligheten til a praktisere det de allerede kunne av engelsk og derved lxre mer for a kunne kommunisere med turister, eventuelt stille dem sterkere i jakten pa jobb i turistnacrigen. Ettersom jeg bl.a. har engelsk som undervisningsfag med flere ars undervisningspraksis i Norge og Spania, ble jeg bedt om a holde et kurs for 8-10 av disse neste gang jeg kom til Agadir. Dette bar jeg tenkt a gjennomfore under mitt kommende opphold, og bar forberedt et opplegg for engelskundervisning idet jeg horer interessen fortsatt er tilstede. For selv a kunne lxre mest mulig arabisk, har jeg insistert

pa utelukkende a bruke arabisk i undervisningen. Denne l.Tresituasjonen anser jeg kan vxre god som inngangsport til a skaffe meg informanter utenom denne bestemte kretsen via "snoball"-metoden.

Med deltagende observasjon som hovedteknikk for datainnsamlingen belager jeg meg forovrig pa a bruke mye av min tid pa kafeer og pa gateplan fordi det er det sosiale rommet som er mest i bruk, det er mennenes "frontstage". Skillet "frontstage/backstage" (Goffman) er ikke minst relevant i Marokko hvor sa mye av kvinnes liv leves bak lukkede dorer og vinduer i hjemmet, jfr. "Bak sloret" (Mernissi, 1987).

Etiske implikasjoner og dilemmaer vil alltid kunne oppsta i fremmede kontekster og i situasjoner hvor kodene er ukjente for den kulturelt uinnvidde, og dette kan gjelde alle aktorer og informanter jeg vil komme til a mote. Imidlertid er det i motet med muslimske kvinner jeg ser den største utfordring i forhold til etiske implikasjoner og a overholde kodene. Fra tidligere opphold kjenner jeg en storfamilie i Agadir gjennom flere ar, og har l,Trt mye om marokkansk levevis ved dette bekjentskapet. Jeg regner ogsa med a bli mer eller mindre formelt invitert hjem til andre informanters familier, en situasjon hvor jeg kjenner de elementoere kodene fra for. Det er slik jeg haper a komme i kontakt med flere kvinnelige informanter enn de f°a jeg allerede kjenner. Pa gateplan er dette umulig med andre enn prostituerte; i det offentlige rom forovrig bare med "frigjorte" kvinner, gjerne i et universitetsmiljo, hvor jeg kjenner noen f°a som jeg bar en apen dialog med. Den nye kongen, Mohammed 6. har satt kvinners rettigheter pa dagsorden i sine taler, en ny offentlig diskurs som det na settes store forventninger til fra mange kvinners side- og som vekker tilsvarende skepsis fra mange menns. Et forslag fra kongen om a heve den nedre giftealderen fra 15 til 18 ar, og a forby polygami ble imidlertid trukket tilbake etter kraftige protester fra det islamske partiet PJD. Dette er kanskje likevel innledningen til en spennende politisk utvikling som jeg vil følge noye under mitt opphold i Marokko.

I mitt feltarbeid med deltagende observasjon som hovedteknikk vil jeg legge like stor vekt pa observasjon som pa samtaler med informantene, blant annet for a kunne skille mellom utsagn og handling; mellom hva som blir sagt blir gjort og hva som i virkeligheten gjores. En bestemt grunn for dette er inntrykket av at mye som blir sagt av marokkanere ofte er ren retorikk med underkommunisering av budskapet som effekt. Budskapet som mottas paviser ofte et skille mellom utsagn og handling, jfr. Holy & Stuchlik "notions and actions". Rosen argumenterer for at "i Marokko er det underforstatt at hvor pliktrelasjoner utformes, sier rene ytringer ingenting om sannheten i det som ytres...Marokkanere tar alle utsagn seriost, men gjør det ikke til gjenstand for evaluering av "sant" eller "galt", like lite som prisen pa en vare som nevnes mellom kjoper og selger i en basar" (Rosen 1984:119-120). Vincent Crapanzano viser ogsa i sitt "portrett av Tuhami" at han konsekvent ma sjekke sin informants tidligere utsagn pa nytt for a verifisere at de har bunn i virkeligheten.

Jeg mener uansett at observasjon av informanter som hovedregel bor komme for samtaler og utdypende sporsmal, ikke minst i forkant av mer eller mindre semi- strukturerte intervjuer, jfr. Kevin Dwyer og teknikken han bruker i sine "Marokkanske dialogeranthropology in question" hvor han bevisst utsetter intervjuer og venter med a stille

spørsmål om bestemte gjøremål/hendelser han **observerer til** de faktisk har funnet sted.

For å få konkrete eksempler på uformell inntekt og utgifter har jeg planlagt å be informanter fore enkle, men nøyaktige regnskaper pr. uke/maned som kan være til min disposisjon som innsamlingsdata i den grad jeg får deres fulle samtykke. Å få tilgang til pålitelig statistikk er ellers en større utfordring i Marokko, noe jeg må arbeide målbevisst med for å finne frem til de beste kildene.

De enkelte metodiske grepene får utvikle seg herfra, med notatblokk, bandopptaker og pc som redskaper, og som forhåpentligvis modnes i en fruktbar prosess og i en optimal "runddans" mellom teori, metode og empiriske data, slik Cato Wadel beskriver sitt feltarbeid blant arbeidsledige på New Foundland, bl.a. ved å sitere Fredrik Barth (1981): "Both topic and method must be allowed to develop in response to the concrete situation of fieldwork and the findings that accumulate".

FRAMDRIFTSPLAN

Idet jeg måtte bestille flybillett i god tid, planla jeg å reise til Marokko så tidlig som mulig etter eksamen, som førte at jeg bestilte avgang til Agadir allerede 1. desember, en billett jeg har betalt og ikke kan endre. I Agadir skal jeg etablere meg i en liten umoblerert leilighet jeg har bestilt sentralt. Leiligheten må jeg selv møblere med det nødvendige, og ellers ordne alt det praktiske i forhold til oppholdet innen jeg starter mitt feltarbeid for alvor. Jeg velger å bo i gamlebyen Talborsjt for å være nært mulig steder hvor mine potensielle informanter har sine naturlige samlingspunkt utenom turiststrokene. Å bo i utkanten av byen innebærer at mye tid og penger går med til transport for å komme inn og ut av bykjernen.

Jeg har nylig via kontakter ved Universitetet i Agadir fått etablert kontakt med Faculté des Sciences Humaines, hvor jeg får anledning til på fri basis å følge et seminar med forelesninger både på fransk og arabisk omkring migrasjon i Nord-Afrika og Sahelregionen, som starter i begynnelsen av januar. Dette anser jeg for å kunne bli både av stor faglig interesse og nytte i studiet. Jeg baserer meg på et seks måneders feltarbeid i Agadir, og må i følge Marokkos ambassade i Norge umiddelbart søke oppholdstillatelse ut over tre måneders turistvisum via den lokale politimyndigheten i Agadir, noe som normalt ikke byr på problemer for nordmenn.

Selv føler jeg nå at den teoretiske plattformen er tilstede foran mitt feltarbeid, og ser frem til den praktiske delen av det i Marokko og Agadir.

LITERATUR:

Abram, Simone, edit: 1997 "Tourists and Tourism", Berg Series, London

Bourdieu, Pierre: "Algeria 1960", 1979 Cambridge Univ. Press

Castles, Stephen & Miller, Mark J: 1993 "The Age of Migration"; 2003 Palgrave Macmillan, N.Y.

Davis, Susan Schaeffer & Douglas, David A.: 1989 "Adolescence in a Moroccan town", Rutgers Univ. Press, London

Dwyer, Kevin: 1982 "Moroccan Dialogues", The John Hopkins Univ. Press, Baltimore

Earnes, Edwin/Goode, Judith: 1977 "An Anthropology of the City", Prentice Hall Inc, New Jersey.

Gellner, Ernest: 1969 "Saints of the Atlas", University of Chicago Press, US.

Gellner/Micaud: "Arabs and Berbers: From tribe to nation in North-Africa" 1975 Gerald Duckworth, London.

Geertz, Clifford, Geertz, Hildred og Rosen, Lawrence: 1979 "Meaning and order in Moroccan society", Cambridge Univ. Press.

Goffman, Erving: 1959 "The presentation of self in everyday life", 1969 Penguin Books

Hart, Keith: 1973 "Informal Income Opportunities and Urban Employment in Ghana". Journal of Modern African Studies, vol. 11 (1973).

Laguerre, Michael S. 1994: "The Informal City", Macmillan Press, London.

Lanfant, Allcock, Bruner: "International Tourism-Identity and Change", 1995 Sage Studies, London

Mernissi, Fatima: 1987 "Beyond the Veil", Indiana Univ. Press

Rabinow, Paul: 1975 "Symbolic Domination: Cultural form and historical change in Morocco", Univ of Chicago Press

1977 "Reflections on fieldwork in Morocco", Univ. of California Press

Rosen, Lawrence: 1984 "Bargaining for Reality", University of Chicago Press

Wikan, Unni: 1976 "Fattigfolk i Kairo" Gyldendal, Oslo

Selvvalgte monografier:

Bateson, Gregory: 1958 "Naven", Stanford University Press

Bourgois, Philippe: 2003 "In search of respect- Selling crack in El Barrio, Cambridge University Press.

Crapanzano, Vincent: 1980 "TUHAMI- Portrait of a Moroccan" Univ. of Chicago Press

Evans-Pritchard, E.E: 1940 "The Nuer" , Oxford University Press.